

DRTO(2019)2

07/08/2019

Europutne Konsilosko Dijalogo e Romane thaj Phirutnengere¹ Civilno Societasar

8-to Khidipe

Strasbourg, 10-11 oktobro 2019

Palais de l'Europe, Room 10

“Arakhipe e hakajesko vash e Romengere thaj Phirutnengere chavorengo te shaj te aven dzi pe lacheder, kvalitetno edukacija.

Maripe mamuj shkolengi segregacija trujal inkluzivno edukacija”

KONCEPTOSKO PAPIRO

1. AVGUNI VORBA/INTRODUKCIJA

I edukacija sigurinel e shanse ano dzivdipe sar sakone jekhe manusheske thaj kodo si o hakaj pe edukacija. O hakaj pe edukacija sasa protektirimo ande internacionalno zakono/kanuni thaj sasa reafirmirimo pe 196-to bersh ko UNESCO-ski. E [Europutni Konvncija pe Manushikane Hakaja](#) phenel kaj o hakaj pe edukacija si prepindzardo sar manushikano hakaja² thaj ani [Europutni Socijalno Charta](#), I edukacija si pashe phangli sa e javere manushikane hakajencar³.

I edukacija dela e shajipena savencar e socijalno thaj ekonomikane marginalizirime chavore shaj te phageren e chorolipaski rota. O lokheder avipe dzi pe kvalitetno thaj inkluzivno edukacija si o vilo katar e fundamentalno hakaj vash sa e chavora. O hakaj pe edukacija an peste lela vi e obligacija te eliminirinel pes i diskriminaija pe sa e nivelura ande edukacijako sistemo, te keren pes e minimum standardura, thaj te lacharel pes o kvaliteto, sar so si vakerdino pe but krisaaripa⁴ ande. Kate naj jertosaribe vash save vi te oven diskriminacijakere praktike pe savo vi te ovel grundo/funda..

¹O alav “Roma thaj Phirutne” phenle pes ande Europako Konsilo te siavel ps o buhlo diverziteti/javeripa/ vash e grupe kolencar kerel buti o Europako Konsilo, thaj von si, jekhe rigatar) Roma, Sinti/Manush, Calé, Kaale, Romanichals, Boyash/Rudari; b) Balkaneskere Egiptjanura (Egiptjanura thaj Ashkalije); c) Istikani grupa (Dom, Lom thaj Abdal); thaj jvere rigatar e grupe sar so si e Phirutne, Yenish, thaj i populacija perenzardi teli o alav “*Gens du voyage*”, thaj kodola so phenen peske Gypsies, Bosha vaj Garachi. Kodo si numa footnote, thaj na definicija vash e Roma thaj/vajO alav “Roma thaj Phirutne” phenle pes ande Europako Konsilo te siavel ps o buhlo diverziteti/javeripa/ vash e grupe kolencar kerel buti o Europako Konsilo, thaj von si, jekhe rigatar) Roma, Sinti/Manush, Calé, Kaale, Romanichals, Boyash/Rudari; b) Balkaneskere Egiptjanura (Egiptjanura thaj Ashkalije); c) Istikani grupa (Dom, Lom thaj Abdal); thaj jvere rigatar e grupe sar so si e Phirutne, Yenish, thaj i populacija perenzardi teli o alav “*Gens du voyage*”, thaj kodola so phenen peske GypsiesO alav “Roma thaj Phirutne” phenle pes ande Europako Konsilo te siavel ps o buhlo diverziteti/javeripa/ vash e grupe kolencar kerel buti o Europako Konsilo, thaj von si, jekhe rigatar) Roma, Sinti/Manush, Calé, Kaale, Romanichals, Boyash/Rudari; b) Balkaneskere Egiptjanura (Egiptjanura thaj Ashkalije); c) Istikani grupa (Dom, Lom thaj Abdal); thaj jvere rigatar e grupe sar so si e Phirutne, Yenish, thaj i populacija perenzardi teli o alav “*Gens du voyage*”, thaj kodola so phenen peske Gypsies thaj/vaj Phirutne.

²O Artiklo 2 katar o avguno Protokolo kotar 20-to marco 1952-to bersh <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts&c>

³ O artiklo 17 katar e Europaki Socijalno Charta (Revidirimi), Strasbourg, 3.V.1996

⁴https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_ENG.pdf

E majzurala instrumentura save so maren pes mamuj e rasaki diskriminacija pe EU-ko nivelo si e Direktiva vash e Rasengere Jekhipa (RED)⁵ thaj i EU Charta vash e Fundamentalno Hakaja. E Thema Membrura si phangle vi e Europutne Konvencijasar vash Manushikane Hakaja thaj Fundamentalno Slobodije/Tromalipa (ECHR), e Internacionalno Konvencijasar pe Sa e Formengoro Eliminirope katar e Rasaki Diskriminacija (ICERD) thaj i Konvencija vash e Chavorengere Hakaja (CRC) save so savour na den ate kerel pes diskriminacija ani edukacija, dzikote i ICERD specifikanes chi del te kerel pes segregacija.

Vi kodo so but studije⁶ thaj reportura⁷ vi jekhvar phenen kaj e Romane chavore arakhena pharipena te aven dzi pe kodo manushikano hakaj. E resaripena ani edukacija trujal i historija, sasa but chorole trujal i Europa vash e Romane thaj Phirutnengere chavore. Vi kodo so sasa varesave lachipena so sasa kerdine e Romenge dzikote sasa socialistikani thaj komunistongi vrama pe varesaave thema membrura, e Romane chavorengoro palpalipe adadzives sikavela pes pe sako jekh aspekto katar o shkolaripe thaj avilas horeder thaj bareder pe nakhle duj decade.⁸

Vi kodo so sasa lache praktike pe promoviribe inkluzija vash e Romane chavore save so phirena ande shkoli thaj sasa lache legalno bucha, kodo so sikavdas pes si e Romane chavorengi segregacija ande edukacija, tikno progreso ande kvalitetno edukacija thaj sikavelas pes praktika dureder te bichaven pes e Romane chavore pe specijalno shkoli. Vi dureder e resipa ande edukacija si cikne mashkar e Romane chavore, specijalno Romane chajora save so agoren e fundavni shkola.⁹

E Romengiri thaj e Phirutnengiri segregirimi edukacija ka achol vi dureder khetanutni karakteristika ande edukacijakere sistemura ko nekobor Eurputne Konsiloskere thema membrura. Vi kodo so sasa kerdine varesave legalne thaj politikane aktivitetura, gasavi praktika chi stopuindas pes thaj na agorkerdas pes. Gasave situacije butivar sasa phendine thaj dikhline kotar e manushikane hakajengere grupe save so dikhen sar e thema dzan vaj nap ala e internacionalno manushikane hakajengere dokumentija thaj vi kotar e publikane institucije save so pe nacionalno nivelo keren monitoring upral e manushikane thaj minoritetongere hakaja. Sigo pe nakhli vrama, ande varesave thema, nacionalno kriza, fundirime/bazirime upral e neve adoptirime/lendine anti-diskriminacijakere legislacije, sasa ande/kerdine mamuj e segregirime edukacijakere khera saven so arakhline pe granica kerindoj thaj phagerindoj o veto katar e diskriminacija thaj segregacija ande edukacija.¹⁰ Ano rovipena dendine dzi pe Europako Komiteto vash e Socialno Hakaja teli o Artiklo 17 katar o ESC, o Komiteto phenel kaj, teli specijalno aktivitetura vash e Romane chavore nashti te len pes thaj te keren pes ulavde/separatno shkole vaj klasura rezervirime specijalno vash kadala chavore.

E akanutne/egzistiribaskere legalno thaj politikane instrumentura, leindoj kate vi e targetirime akcijen pe Romengi edukacija, sar te si, na sine dzi akak efektívno zurales fiksirime sar varesave modelura kotar e shkolaki segregacija.¹¹ Nijekh thaj nisave anti-diskriminacijakere kanunija/zakonura vaj varesavi relevantno legislacija, na rodona katar e publikane autoritetura te keren varesave specifikane akcije te shaj te eliminirinel pes i segregacija ani edukacija; gasave akcije si but minimalne vaj chi egzistuin pe varesave thema. Odorig kote so e desegregacijakere inicijative egzistuin, butivar obligatorno musaj tekeren pes

⁵[Council Directive 2000/43/EC](#) kotar 29-to juni 2000-to bersh implementirinela o principio vash jekh tretmano mashkar e manusha bizi te dikhel pes pe savi rasa vaj etniciteto preperena.

⁶EU-MIDIS II – Tranzicija edukacijatar dzi ko bucharipe vash e terne Roma ko enja EU-kere Thema Membrura https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-eu-midis-ii-roma-transition-education-employment_en.pdf thaj UNICEF <https://www.unicef.org/eca/media/1566/file/Roma%20education%20postition%20paper.pdf>

⁷Manushikane Hakjengo Komesaesko pozicijako papiro: <https://rm.coe.int/fighting-school-segregation-in-europe-through-inclusive-education-a-positi/168073fb65> thaj EC Reporto pe Romene chavengi diskriminacija ani edukacija: http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-k/gdi/14/roma_childdiscrimination_en.pdf

⁸https://resourcecentre.savethechildren.net/node/7391/pdf/070305-subregional_study_roma_children.pdf

⁹https://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-2961_en.htm

¹⁰<https://www.equalitylaw.eu/downloads/4473-roma-and-the-enforcement-of-anti-discrimination-law-pdf-349-kb> (p.13)

¹¹Ibid, p.17

dzaindoj pala e ECtHR dikhipe si sar pozitivno akcija, sar varesavi solucija vash e shkolongi segregacija, olengo implementiribe butivar athinela kodolestar e lokalnikane edukacijakere institucije kaskere decizije varekana sip e kodo te informirinen, dzaindoj pala e publikani presija so kerel pes upri lende, vi dureder te ikeren pes dzi ki varesavi forma katar e segregirime edukacija.¹² Nanipe konsistencija mashkar e specifikane aktivitetura pe Roman thaj e javera politike ande edukacijakoro umal kerela kompenzacija vash potencijalno pozitivno efekto katar e aktivitetura te reducirinel/harnjarel pes o najekhipe ande edukacija vash e Romane chavore.

Dzaindoj pala e 2017 [Mashkarune vramako dikhipe](#) katar e EU Roma Drakhin/Fremo, shaj te dikhel pes kaj varesave specifikane aktivitetura vash e Roma ande edukacijako umal implementirime pe nacionalno nivelo, nane kerdine cilosar/resarinasar te rezultirine kodolesar so ka harnajrel pes e Romane chavengoro numero save so phirena ande ulavdine/separatno shkolakere thana. E informiribaskere lila sikavena kaj so buteder Romane chave astarena pengi edukacija angleder, pe cikneder bersha, sa bareder si o numero, ki komparacija e 2011-tone bershesar, i segregacija ande varesave thema thaj buteder kotar 60% katar e Romane chavore si ulavdine katar e javera chavore ande Bulgaria, Ungriko them thaj ande Slovakia.¹³ Sar konsekvencija kadalestar, e Europaki Komisija astardas te del instrukcije vash procesiribe mamuj e trin thema membrura ande Europaki Unija vash kodo so kerela pes thaj phagerela pes I prohibicija vash e diskriminacija ande edukacija savi si vakerdini ande Direktivia savi so implementirinela e principura vash jekha-jekhutno tretmano vash e manusha, bizi te dikhel pes olengi rasa vaj etniciteto (Konsiloski Direktiva 2000/43/EC).

E gavernura pe but thema butivar keren justifikacija pe shkolaki segregacija thaj na sikavena nisavo intereso te implementirinen desegregacijakere strategijen save so trubuj te len sama vash e chavengere trubujmata thaj olengere kulturikane javeripa. Kodo sikavela pes but frekventno pe gavernongere reakcije pe krisakere decizije, leindoj kate vi e decizije so anela i Europaki Kris, save so butivar na anena dzi ko sistematikane desegregacijakere strategije thaj leipe inkluzivno edukacijakiri metodologija thaj politike. Gasavi konfrontacija vash e desegregacija kerel opstrukcija upral o procesi te adoptuil/te lel pes inkluzivno edukacijakere metodologije.

So ikljovel kotar kodo bilacho faktoro i evidencija kotar e segregirime shkole si, i choroli edukacija. Harneder kvalitetno edukacija anela dzi pe polarizacija katar e edukacijakere rodipena sostar sa bareder si e shkolakiri segregacija. E Romane chavore butivar sichona ande resursencar chorole shkole thaj, sar so sikavdino katar e obzervacija so kerdas pes upral e Romengi edukacija kotar o ECtHR, ikljovela vi inferiorno kurikulum/sikljovipasko programo. Kodi bibahtali rota kotar e harneder kvaliteteski edukacija thaj e shkolaki segregacija si mamuj o hakaj vash sa e chavore te phiren ande edukacija upral jekha-jekh funda/baza.

Te adresirinel pes kodo kompliciteto katar e barieri vash e shkolakere inkluzivno inicijative thaj te nakhavel pes i nakonsistencija kotar e zora te chinaven pes e najekhipena ande edukacija vash e Romengere thaj e Phirutnengere chavore, e thema membrura trubuj te adoptirinen/te len, komprehenzivno desegregacijakere strategije, te keren lache hainga vash olengoro implementiribe pe vuzhi thaj klaro vrama. Kodi zor vash desegregacija trubuj te ovel azhutisardi katar e majucheder themeskere autoritetura save so ka sigurinen drakhin/netvorko katar e efektivno sinergije save so ka len an peste vi monitoriribaskere thaj evalucijakere mehanizmura.¹⁴

¹²http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-k/gdi/14/roma_childdiscrimination_en.pdf (p.54-57)

¹³<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0785&from=EN>

¹⁴<https://rm.coe.int/fighting-school-segregation-in-europe-through-inclusive-education-a-positi/168073fb65> (p.20-21)

O maripe mamuj strukturalno diskriminacija ani edukacija vash e Romengere thaj Phirutnengere chavore trubuj te ovel kerdini bare zorasar kotar sa e hemime riga, leindoj kate vi e civilno themeskere organizacijen. I zor so delas dzi akak e Civilno them, fokusirindas pes buteder upral e familije thaj e socio thaj ekonomikane kondicije, dzikote e institucijengere inicijative sasa buteder vash e shkoole thaj inkluzivno edukacijakere instrumentura. Kate isi than vash e konstruktivno planiribe thaj dijologo mashkar sa e hemime riga te maren pes mamuj shkolaki segregacija, specijalno pe lokalno nivelo katar e politikengo thaj praktikengo implementiribe trujal monitoring upral e desegregacijakere strategije thaj promoviribe inkluzivno edukacijakere praktike.

2. KHIDIPASKERE CILURA THAJ ADZIKERINDE EFEKTURA

O 8-toto Europutne Konsilosko Dijalogo e Romane thaj e Phirutnengere civilno organizacijencar ka fokusirinel pes upral e **maripe mamuj shkolaki segregacija trujal inkluzivno edukacija** cilosar te shaj te:

- **Diskutirine thaj te haljoven** e shkolakere segregacija thaj e socialno ekskluzija thaj olako efekto/impakto ani komuniteta thaj ano them generalno;
- **Te prezentirinen** jekh dikhipe upral e legislacija thaj politika saven so isi direktno cilo vaj te shaj te oven olen impakto/efekto upral e shkolengi desegregacija;
- **Te identificirinen** kooperativno projektura kote so e civilne themeskere organizacije ka shaj te khelen importantno rola ko promoviripe thaj azhutipe inkluzivno edukacijaki metodologija;
- **Te buhljaren sinergija** e manushencar thaj e institucijencar save so arakhena e manushikane hakajen thaj kerena efektivno monitoringo upral e strategije thaj akcijakere planura pe nacionalno thaj lokalno shkolaki inkluzija.

Adzikerinde efektura khidipastar

- **Te vazdel pes bareder** haljovipe vash e shkolaki segregacija thaj olakoro efekto/impakto upral e Romengi thaj Phirutnengi inkluzija thaj vash kodo sar e inkluzivno edukacija thaj e politike shaj te oven azhutisarde katar e civilno themeskere/societakere organizacije;
- **Te kerel pes zoraleder** i multi-sektorengi kooperacija mashkar sa e hemime rig ape kodo temato thaj te zurarel pes o maripe mamuj e shkolaki segregacija, vi sar te promovirinel pes inkluzivno edukacija.

Aktivitetura pala e Dijalogosko khidipe

- **Te buhljarel pes jekh Legaripasko lil** vash e civilno organizacije thaj olengi rola ko monitoriribe upral e desegracijakere akcijake planura thaj promoviripe inkluzivno edukacija;
- **Te kerel pes jekh Khetanutno Dikhipe** vash e inkluzivno edukacija khetane e Equinet-esar, ENNHRI-osar, INGO-sar thaj e Romane vi Phirutnengere Civilno Organizacijencar

E civilno societakere organizacijen isi bari drakhin/networko thaj baro dzanlipa vash kodo savi si i situacija e Romencar thaj e Phirutnencar ano tereno/grundo thaj shaj te keren kontribucija thaj te asistirine/azhutin e thmen membron ande Euopako Konsilo ano kod khidipe. E Romane thaj Phirutnengere civilno societakere organizacijengi sit e den azhutipe/zor thaj suporto, sar vi te oven phurt/mosti/podo mashkar e Romengere thaj Phirutnengere komunitetoncar thaj e manushencar save so kerena e politike thaj kodolencar save so anena/kerena e decizije. Sar varesave komplementarno akterura, e civilno themeskere/societakere organizacije shaj te keren fasiliticija upral e Europutne Konsileskere akcije trujal jekh konstruktivno thaj khetanutno dijologo.

O ohtoto/8-to/ Europutne Konsilekoro Dijalgo e romane thaj e Phirutnengere Civilno Societakere organizacijencar pe jekh drom shaj te ovel vi jekh forumo vash e Roma thaj e Phirutne vi e javera hemime rigencar pe kodo temato, te shaj te bajraren, zuraren vi buhljaren pengo dzanibe, te pharuven mashkar pende experience thaj te ulaven e lache praktiken, te planirinen pengere avutne kooperacijakere aktivitetura te shaj lacheder te maren pes mamuj e shkolenji segregacija sar vi te promovirinen inkluzivno edukacija.

3. PARTICIPCIJA

Bish (20) Romane thaj Phirutnengere reprezentantura Liles **dzi pe 13-to septembro 2019**, dzi ko **18:00 chaso** Centralno Europaki Vrama (CET).

E aplikacijako lil/formularo shaj te arakhen [akate](#).

E participantura ka oven selektirime upral e funda savi so shaj te sigurinel balanso mashkar e Romane thaj Phirutnengere civilno societe katar e lokalo, nacionalno thaj internacionalno nivelo thaj mashkar e manusha saven so isi dzanlipe/ekspertiza pe kod temato. Ani godzi ka lel pes vi o balansa mashkar e dzuvlja thaj e mursha, sar vi e geografikani reprezentacija.

An pengere motivacijakere lila e aplikantura musaj te phenen phengere kompeticije thaj ekspertiza/dzanlipa, te shaj te resen thaj te keren kontribucija pe temato astardino ano Dijalogoso khidipe.

E kandidatura khamela te oven:

- Ki pozicija te shaj te len e khidipaskere rezultatura an pengi buchi;
- Te aven katar e thema save si membrura ano europako Konsilo;
- Te oven aktivno hemime ande bucha phangle e edukacijasar vash e Roma thaj e Phirutne, specijalno ande desegregacijaki area thaj ano promoviripe inkluzivno edukacijaki metodologija;
- Te shaj te achon pe sa e khidipaskere divesa;
- Te shaj te vorbin laches pe jekh katar e oficijalne chiba kotar e Dijalogosko khidipe (Anglikani, Fransikani, Romani).